

ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНИХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАКТИК ФОРМУВАННЯ ТА ПРЕЗЕНТАЦІЇ ГЕНДЕРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

В статті здійснена аргументація можливостей застосування запропонованих І.Гофманом концептів гендерного дисплею та стигми як пізнавальних інструментів для соціологічного дослідження особливостей сучасних соціальних практик формування та презентації гендерної ідентичності.

Ключові слова: ідентичність, гендерна ідентичність, гендерний дисплей, стигма, презентація гендерної ідентичності.

Актуальність дослідження. Проблематика ідентичності постійно знаходиться в полі зору соціологів, які проводять спеціалізовані дослідження соціальних дій, способів діяльності та моделей поведінки індивідуальних та колективних соціальних суб'єктів. З приводу проблематики ідентичності існують відповідні здобутки, але їх не можна назвати вичерпними, навіть з огляду на складність самого феномену ідентичності [1,2,3,4]. Окремі складнощі виникають при вивченні феномену гендерної ідентичності. Тут накладається як відбиток складності ідентичності зокрема, так і суперечливий характер гендерної проблематики [5,6,7,8,9]. Інтерес до останньої виникає, частіше за все, стихійно, в результаті якогось зовнішнього поштовху. Гендерна ідентичність, на перший погляд, здається чимось звичним, само собою зрозумілим, таким, що не потребує пояснення та вивчення в силу такого стереотипного уявлення про неї, яке сформувалось у суспільстві. І лише за умови виникнення та розвитку якихось помітних змін чи трансформацій гендерної ідентичності виникає потреба її вивчення. Це призводить до відсутності чітких систематизованих знань в межах проблематики гендерної ідентичності та, тим самим, дозволяє зрозуміти, що проблематика все ж потребує вивчення та більш глибокого погляду на неї. Серед різних концептуальних підходів до вивчення ідентичності значним дослідницьким потенціалом відзначається драматургічна соціологія Ірвінга Гофмана. Приділяючи увагу вивченню ідентичності, Гофман окремо виділяв поняття гендерної ідентичності та «гендерного дисплею» [10, с. 254]. В межах свого аналізу він спирався на різні поняття та концепти. Серед таких основну увагу привертають, в першу чергу, поняття «віртуальної» та «реальної» соціальної ідентичності, концепт стигми тощо [11]. Слід зазначити, що Гофман аргументував пізнавальний статус цих понять в минулому столітті, коли суспільство, сучасне для нього, мало виразну гендерну сегрегацію, що суттєво обумовлювало наочні прояви гендерної дихотомії «маскулинності» та «фемінності» у більшості соціальних процесів, які відбувались у суспільстві. Однак в новому столітті цивілізаційний розвиток змінює гендерні уявлення, дозволяє подивитись на традиційну гендерну дихотомію зовсім з іншого боку. Гендерні вибори стають все довірливішими, гендерні образи – багатоманітнішими. Руйнується традиційна соціальність, яка відштовхувалась від статевої дихотомії, притаманної суспільствам аграрного та індустріального типу. Відповідно до нових гендерних образів утворюються нові статусні прив'язки, і гендерна сегрегація, притаманна для традиційного типу гендерних відносин, зникає, а соціальність – ні. Натомість соціальність «підлаштовується» до гендерних нововведень – утворюються нові типи соціальних зв'язків, нова гендерна сегрегація, від якої і починає відштовхуватись нова постмодерна соціальність.

І тут виникає **актуальна проблема** – чи можна буде застосувати, запропоновані І.Гофманом концепти гендерного дисплею та стигми як пізнавальних інструментів ідентифікації та аналізу гендерної ідентичності для дослідження взаємодій та взаємовідносин чоловічих та жіночих спільнот в сучасних суспільствах, які характеризуються мінливістю та функціональною нестабільністю. З огляду на дну обставину **мета** даної статті полягає в аргументації можливостей застосування запропонованих І.Гофманом концептів ідентифікації та аналізу гендерної ідентичності для соціологічного дослідження особливостей сучасних соціальних практик формування та презентації гендерної ідентичності.

Насамперед доцільно відзначити, що гендерна ідентифікація розпочинається перш за все в реальному, повсякденному житті людини. Саме тут людина презентує свою ідентичність за допомогою власної поведінки, демонструючи її таким чином оточуючим. Але в кожному суспільстві існують традиційні уявлення про гендерну ідентичність людини, які певним чином тиснуть та впливають на процес формування гендерної ідентифікації людини. Як вже зазначалось вище, ідентичність формується, підтримується та трансформується соціально. Але такі традиційні гендерні уявлення спонукають чоловіків та жінок формувати в повсякденному житті таку модель поведінки, при якій стосунки характеризуються несиметричністю, яка проявляється в тому, що один суб'єкт панує над

іншим і намагається «підігнати» почуття та дії іншого своїм планам, бажанням. Традиційні уявлення про мужність/жіночність спонукають чоловіків проявляти домінуючу позицію у стосунках будь-якого типу, а жінок – залежну позицію. Жінки більшою мірою орієнтовані на партнерську систему взаємодії, а чоловіки, як зазначалось, на систему домінування. Чоловіки та жінки формують відповідні одна одній позиції у стосунках будь-якого типу.

Традиційні уявлення про поведінку чоловіків та жінок формують відповідні стереотипні образи, які невід'ємно пов'язані з самою поведінкою. Два означені компоненти уявлення про гендерні відносини у суспільстві є взаємодоповнюючими. Але, в результаті прогресивних змін, що є результатом процесів глобалізації та діяльності сучасного інформаційного суспільства, в останньому почали формуватись абсолютно нові гендерні образи, що проявляються в сфері публічності. Відбувається зовсім нове сприйняття образів чоловіка та жінки, формуються нові стереотипні образи, що притаманні вже новому, інформаційному суспільству [12,13]. Результатом цього є зміни в формуванні гендерної ідентичності, інакше сприйняття статями одна одної. Глобальне змішання гендерних кодів зараз є самоочевидним і виявляється у безлічі дрібниць повсякдення. Але цей вияв не обов'язково пов'язаний з прямими статевими міжусобицями. Спостерігається навіть зворотна ситуація: чоловіча мода на те, щоб «бути як жінка» й аналогічна зустрічна течія з боку прекрасної статі. Серед чоловіків починає панувати такий тип чоловіка, як метросексуал, який основну увагу приділяє косметичному догляду за своїм тілом, і деякі завзятці перевершують в цьому навіть найжіночніших представниць прекрасної статі [14]. Такий образ досить часто можна зустріти в ЗМІ, особливо в рекламі та жіночих журналах. Метросексуал – це абсолютно новий тип чоловіка, що виник та сформувався практично на наших очах. Це чоловіки, які володіють тонким художнім смаком та естетичним сприйняттям оточуючого середовища; більшість свого вільного часу вони приділяють відвідуванню косметичних салонів, фітнес-центрів, нічних клубів, шопінгу, розуміються на моді, стилях та модельєрах. Такою поведінкою, яка впадає в очі та відрізняється від поведінки більшості людей, метросексуали демонструють свою гендерну ідентичність, але лише з одного боку. Хоча у метросексуалів витончений смак, манери та одяг, тобто всі ті риси, які з першого погляду можуть ідентифікувати його в очах оточуючих як гея, вони цікавляться жінками, тобто є гетеросексуалами. Серед жінок навпаки починає панувати не лише культ косметичного догляду за власним тілом, а й підтримання м'язів тіла, слідування за фізичною формою. Проявом останнього є те, що в ЗМІ тренажери для підтримки м'язів та фізичної форми тіла рекламують в основному жінки стрункої чи атлетичної, міцної статури. Не слід також забувати про стиль «унісекс». Але в той самий час це не можна назвати ознаками зближення. Представники обох статей ніби нарешті вирішили розділити спільно нажити культуру.

Набуття чоловічою статтю ознак жіночності можна побачити в сучасному суспільстві і серед молодіжних субкультур. Яскравим прикладом є молодіжна субкультура емо, чоловіча частина якої за зовнішніми ознаками мало чим відрізняється від жіночої частини останньої. «Попереднє оповіщення», як одна з особливостей гендерного дисплею, в більшості її представників є просто відсутнім. Сюди підпадають всі ознаки, які в першу чергу впадають в очі: зачіска, одяг, косметика, голос тощо. Тобто, у представників субкультури емо змінюється процедура гендерної ідентифікації та сам гендерний дисплей. Зрозумілим він стає виключно для представників самої субкультури, тобто для «включених». Звичайним громадянам же, звиклим до більш зрозумілої демонстрації гендерної ідентичності, він залишається незрозумілим. Представники різних молодіжних субкультур взагалі заслуговують на окрему увагу з точки зору проблематики гендерної ідентифікації та гендерного дисплею. Вони демонструють яскраву палітру гендерних ідентичностей, які зараз розповсюджуються на сучасне суспільство. Кардинально протилежною субкультурі емо постає в цьому плані молодіжна субкультура рокерів. В свідомості людей міцно закарбувався образ хлопця-рокера з обов'язково довгим волоссям. Але цей атрибут зовнішності є чи не єдиним, який поєднує представників чоловічої частини цієї субкультури з її жіночою частиною. В них зберігається «попереднє оповіщення», про яке писав Гофман. Не можна заперечувати той факт, що жіноча частина рок-культури відрізняється поведінкою, яка більш притаманна стилю унісекс – у них спостерігаються деякі чоловічі манери, елементи чоловічого одягу тощо. Але в цілому вони демонструють більш стандартизований тип гендерної ідентичності. Більше того, дана субкультура спонукає її чоловічу частину до мужності, хоробрості, серед жінок панує образ «сильної жінки», але зі збереженням характеристик жіночності. Чимось середнім між двома названими субкультурами виступає субкультура готів. Вони синтезують характеристики, притаманні обом попереднім субкультурам, як в формуванні гендерної ідентичності, так і в її демонстрації. Так само, як і в субкультури емо, в даній субкультури є майже відсутнім «попереднє оповіщення» за практично всіма зовнішніми атрибутами – одягом, зачісками, косметикою тощо. Але в поведінці вони зберігають стандартизовані манери поведінки, притаманні для чоловічої та жіночої гендерних ідентичностей. Таким чином, молодіжні субкультури, які не є чимось новим для сучасного суспільства, демонструють в своїй різноманітності з одного боку зміну процедури гендерної ідентифікації та зміну самого гендерного дисплею, а з іншого боку – намагання поєднати особливості тої чи іншої субкультури з вже існуючими в суспільстві типами гендерних ідентичностей в їх дещо видозміненому вигляді. Нові типи гендерної ідентифікації, демонстровані молодіжними субкультурами, не сприймаються на сучасному етапі розвитку суспільства як щось нове та епатажне.

Окреме місце в проблематиці гендерної ідентифікації посідають представники різних сексуальних меншин. Хоча в сучасному суспільстві меншинами їх назвати досить важко. Кількість останніх, і, відповідно, їх представників/представниць, з кожним роком все збільшується. І проблема зовсім не в модній тенденції, а в тому, що суспільство стало відкритішим та більш терпимим до явища гомосексуалізму та інших суміжних із ним течій та проявів. З останніх можна зазначити такі: гетеросексуальна жінка, гетеросексуальний чоловік, жінка-лесбіянка, чоловік-гей, бісексуальна жінка, бісексуальний чоловік, жінка-трансвестит, чоловік-трансвестит, транссексуальна жінка, транссексуальний чоловік. Всі вони певним чином демонструють свою гендерну ідентичність. Відмінність між ними полягає в тому, що хтось робить це свідомо, не соромлячись, а інші роблять це не вимушено, частіше випадково, вважаючи себе стигматизованими людьми. Деякі люди з нетрадиційною сексуальною орієнтацією навіть навмисне виконують якісь епатажні вчинки, які б могли відверто говорити про їх гендерну ідентичність. Відмінність між ними також полягає в тому, якого виду стигма, з точки зору нормального суспільства, лежить на тому чи іншому індивіді. Наприклад, до чоловіка-гея та до бісексуальної жінки буде абсолютно різне ставлення, хоча останні, тобто представники бісексуальної течії, виявляють свою гендерну ідентичність не часто, вважаючи її за норму поряд із гетеросексуальною. Нетерпиме ставлення до гомосексуальності ще в недалекому минулому було настільки категоричним, що лише в останні роки в суспільстві почали розвіюватись деякі міфи, котрі виникли навколо цього питання.

В межах застосування для сучасного суспільства гофманівських понять стигми та гендерного представлення (наприклад, того ж гендерного дисплею), цікавим є взаємовплив та взаємне поєднання цих понять з категоріями власне соціологічного аналізу. Наприклад, існує досить явний взаємозв'язок між ідентичністю та соціалізацією. Становлення ідентичності відбувається саме в процесі соціалізації людини. Гендерна ідентичність, у свою чергу, є невід'ємною частиною ідентичності людини. Певною мірою гендерна ідентичність навіть нав'язується людині в дитячому віці її дорослим оточенням. А звідси випливає те, що гендерна ідентичність більшою мірою залежала від пануючих у суспільстві уявлень стосовно «правильних» гендерних ідентичностей. Особливо це стосується суспільства до середини ХХ століття, яке характеризувалось сильною гендерною сегрегованістю, з якою були пов'язані практично всі суспільні процеси. До таких процесів можна віднести соціальну мобільність, творення соціальної нерівності, групоутворення (наприклад, жіночі товариства домогосподарок, різні об'єднання жінок за фахом, чоловічі товариства, жіночі групи на основі феміністичних поглядів і т. ін.) тощо.

Результати емпіричних соціологічних досліджень переконливо свідчать, що сучасному суспільству притаманна більша свобода вибору при встановленні гендерної ідентичності у людини. Мало того, гендерна ідентичність може змінюватись протягом життя, і не один раз. Різні соціальні процеси є менш пов'язаними з гендерною сегрегацією суспільства, ба навіть через те, що вона характеризується більшою різноманітністю, ніж в минулі часи. Хоча не можна заперечувати того факту, що в деяких аспектах традиційні уявлення ще мають місце. Особливо це стосується сфери зайнятості населення, а конкретніше – орієнтації роботодавців на гендерну ідентичність майбутніх працівників. Пріоритети найчастіше припадають або на жінок, які відрізняються «чоловічою хваткою», або на «милих, чарівних дівчат, які вміють працювати з людьми» [15,16] .

Отже, можна прийти до висновку, що проблема гендерної ідентифікації в сучасному глобалізованому світі стає все більш актуальною: реальні соціальні ідентичності урізноманітнюються, оскільки позначають не лише дуально статеві, а значно варіативніші гендерні іпостасі (втілення, образи, схильності. долі), у той же час віртуальні соціальні ідентичності не мають до такої лабільності. Довколишні схильні за звичкою зводити все гендерне різноманіття до традиційного трактування жіночого та чоловічого, все решту, або відмовляючи у нормальності (стигматизуючи), або стереотипно приєднувати до раніше відомих ідентичностей, манеро поведінки. Наприклад, за будь-яким проявом незалежного поведіння з боку жінки буде вбачатися її належність до феміністок із негативною оцінкою цієї належності, а всіх трансгендерних людей (які самі ще поділяються на дуже різні типи) неправомірно віднесено до гомосексуальних тощо. Сам вибір статевої та гендерної ідентичності здійснюється індивідом за його власним розсудом з метою отримання найбільшої вигоди для самого себе. Гендерна ідентичність трансформується у відповідності до певних соціальних очікувань індивідів та соціальних вимог, що до них висуваються. Але для сучасних людей проблема полягає не лише в тому, щоб набути обраної ідентичності та примусити оточуючих визнати її, а й в тому, яку саме ідентичність обрати, як її представити, і як її змінити, якщо вона втратить свою актуальність. Задана гендерна поведінка породжує певні гендерні стереотипи, які не співвідносяться з конкретною біологічною статтю та стають стереотипами. Так з'являється унісекс та метросексуальність, зникає гендерна розрізненість між чоловіками та жінками. Дехто може вважати, що це призводить до втрати унікальності кожної зі статей. Але з іншого боку, різноманіття гендерних ідентичностей *навпаки* може підкреслити кожну особистість окремо, зробивши акцент на індивідуальності та неповторності. Раніше наша соціальність традиційно відштовхувалась від гендерної дихотомії та базувала на ній подальші соціальні розподіли. Зараз же, з огляду на перелічені вище обставини, цей процес відчутно набув проблемного характеру через недовірність більшості поділів та стереотипних схем поведінки. Але не дивлячись на це суспільство не зникає, а отже соціальність, що лежить в основі суспільного життя, не

протривитьс'я виникненню означеної новизни, ба навіть вiдчуваючи в нiй необхiднiсть, та змiнює свої вихiднi засади. Можливiсть застосування вироблених Гофманом понять для сучасного суспiльства також є тому своєрiдним пiдтвердженням. Адже слiд згадати, що вони були виробленi Гофманом у серединi ХХ столiття, коли європейське суспiльство, як уже було зазначено, було досить сильно гендерно маркованим та сегрегованим, на основi цiєї сегрегацiї вiдбувалися процеси соцiалiзацiї, соцiальної мобильностi тощо. Нинi ж ми живемо в суспiльствi, яке пережило процеси сексуальної революцiї, вiдкритостi, де обидвi статi мають однаковi можливостi для дiяльностi рiзного характеру. Можливiсть застосовностi вироблених Гофманом понять i для тогочасного суспiльства, i для сучасного, яке характеризується мiнливiстю та вiдкритiстю, свiдчить, у свою чергу, про значний евристичний потенцiал та пiзнавальну ефективнiсть гофманiвських понять.

Водночас, доцiльно врахувати i ту обставину, що значна частина людей (особливо молодi) iстотну частину свого вiльного часу проводять в «онлайн-режимi». Це стає передумовою розгляду кiбер-простору як одного з полiв гендерної само-презентацiї, адже в цiй сферi даний феномен набуває нових ознак, ба навіть абсолютно нової форми. Особливiстю спiлкування людини в кiбер-просторi є те, що в останньому стираються майже всi ознаки, якi попередньо оповiщають спiврозмовника про гендерну iдентифiкацiю людини (Гофман називав це однiєю з особливостей гендерного дисплею). Тобто в кiбер-просторi людина позбавляється фiзично-фiзiологiчних ознак, таких як стать, колiр шкiри, волосся, ба навіть тих проблем, якi породжуються нашою «тiлеснiстю» - зайва вага, зморшки тощо, - тобто всього того, що стає основою для розподiлення та категоризацiї Я – IНШИЙ [17, с. 90]. У вiртуальнiй комунiкацiї такi ознаки вiдходять на другий план, вони не мають тут такого значення, як пiд час реальної комунiкацiї «наживо». Але формуючи такий погляд на особливостi спiлкування в онлайн-просторi, де нiби стає менше сексизму, гендерної дискримiнацiї тощо, ми створюємо утопiю нового зразка – кiбер-утопiю. В результатi цього актуальностi набуває думка про те, що в кiбер-просторi зникає звична для нас гендерна дихотомiя, що можливо спiлкуватися, залишаючи осторонь тi характернi риси, якi визначають те, ким ми є. I тут забувається ще одна особливiсть людського спiлкування. Навiть при такому, можна сказати «безстатовому» чи «безiдентичнiсному» спiлкуваннi, мiж людьми можуть виникати взаємнi стосунки, навiть почуття. Але в кiбер-просторi, з його вище названими особливостями, людина може потоваришувати чи закохатися в той образ, який є створений його спiврозмовником i може кардинально вiдрiзнятися вiд тої людини, яка сидить бiля екрану комп'ютера. При реальнiй зустрiчi це може привести до сильного розчарування.

Для категоризацiї Я-IНШИЙ гендер виступає одним з чинникiв визначення-диференцiацiї цiєї категоризацiї. В межах кiбер-простору даний чинник може набувати змiн, адже перед звичним аудiо-вiзуальним та символiчним типом контакту ми маємо справу з технологiчним «медiумом». Звичний нам символiчний спiсiб змiнюється, i це належним чином впливає на спiлкування у вiртуальному просторi, адже в ньому кардинально змiнюються звичнi уявлення про простiр та просторову орiєнтацiю, iєрархiю тощо. Це все вiдбувається з одного боку. Але якщо подивитися з iншого, значення гендеру в межах вiртуального простору не применшується, а, навiть у дещо змiненiй формi, зберiгається, ба навіть набуває нового значення. Представлення своєї статi є одним з найперших крокiв, який повинна зробити людина починаючи будь-яку взаємодiю у кiбер-просторi. Це є фундаментальний спiсiб репрезентацiї своєї особи скрiзь, обiйтися без якого майже неможливо. Наприклад, щоб зареєструватися на будь-якому сайтi, бложi, створити власну електронну скриньку людина повинна вказати свою статю. Одиначнi ресурси залишають цю графу для вiльного заповнення на власний розсуд користувача. Але, частiше за все, у випадку iгнорування цiєї графи учасники того ж онлайн-обговорення на «форумах» починають з пiдозрою ставитися до особи, яка не вказала свою статю. Такий приклад переконує в тому, що в межах кiбер-простору зовсiм не вiдбувається, як вважають деякi дослiдники цiєї проблематики та безпосередньо самi учасники взаємодiї в вiртуальнiй реальностi, стирання гендерних вiдмiнностей, а навпаки переконує у їх живучостi навiть у межах кiбер-простору. Крім того, на спецiальних ресурсах, якi орiєнтованi на знайомства, графа «стать» є безумовною та обов'язковою, людей навiть можуть просити розповiсти про свої сексуальнi вподобання, i цi графи розмiщуються поряд з питаннями про реальну домашню адресу, справжнє iм'я тощо. Все це говорить про те, що традицiйний бiнарний гендер переноситься у вiртуальний простiр комунiкацiї як значуща риса iдентичностi, що позначає «фiзично» iнакшого, тим самим зберiгаючи в собi частину iдентифiкацiйної особливостi гендерного дисплею людини. Хоча забувати про постiйно змiнюванi гендернi iдентичностi або «флуднiсть» гендерних ознак, якi також мають мiсце у вiртуальному просторi, все одно не слiд. Причиною цього є бажання пiдкорювати собi iншого, мати над ним владу, манiпулювати ним, а вiртуальний простiр, з можливiстю формувати багатолуку iдентичнiсть, дозволяє людинi задовольняти це бажання. В результатi такої двоїстостi дослiдники розкладають гендерну динамiку в кiбер-просторi за двома концептуальними кластерами: з одного боку *поза-тiлеснiсть, множиннiсть, фантазiя (вигадка)*, якi протиставляються *втiленню, автентичностi, реальностi* [17, с. 94-95]. Це, у свою чергу, пiдводить до того, що кiбер-простiр дiйсно слiд розглядати не лише у термiнах звичайної гендерної проблематики, а й зважати на новi аспекти гендерної взаємодiї та iдентифiкацiї, якi виникають в межах вiртуального простору.

Моделювання взаємовiдносин чоловiками та жiнками у вiртуальному просторi є, по сутi, моделюванням бажаних гендерних вiдносин у реальному життi. Але у вiртуальнiй реальностi є

притаманна лише їй особливість. Вона характеризується вседозволеністю образів, в ній чоловіки та жінки можуть сформувавши бажану для них власну особистість, яка б найбільше сподобалась партнеру по спілкуванню, і яка може абсолютно не співпадати з реальною особистістю. Окрім вседозволеності образів віртуальний простір характеризується вседозволеністю спілкування. Найчастіше акцент спілкування в межах різних ресурсів, особливо орієнтованих на знайомства, зводиться до сексуальної поведінки та сексуальності, причому сексуальність, яку демонструють тут жінки, є більш соціальною, аніж чоловіча сексуальність, демонстрована тут же. Тобто, як зазначає Компанцева, для людей, що спілкуються в онлайн-мережах, сексуальна поведінка є об'єктом роздумів та одним з основних елементів дискурсу [18, с. 189-190]. Такі компоненти сексуальної моралі в Інтернеті, як розважливність, мудрість тощо, не для багатьох на даний момент є моральними нормами поведінки у віртуальному просторі. До останньої зараз лише закликають деякі провайдери: в чатах забороняється ображати одне-одного, використовувати ненормативну лексику, уникати таких тем, як расизм, нацизм, сексизм тощо, забороняється порнографія та багато-багато іншого, що могло б привести до конфліктів. Караючи, системні адміністратори багатьох ресурсів просто позбавляють доступу до даного ресурсу на певний проміжок часу. Але це все одно не заважає більшості користувачів нехтувати встановленими правилами. Зважаючи на певну анонімність та вже означену вседозволеність, більш широкі можливості для самовираження, більшість користувачів формують тут саме таку власну ідентичність, яка б могла привернути найбільше уваги і задовольнити амбіції користувача в спілкуванні та задоволенні власною само-презентацією.

На окрему увагу в аспекті формування бажаних відносин як між чоловіками та жінками, так і між людьми загалом, заслуговують такі Інтернет-ресурси, які набули величезної популярності серед населення протягом останніх років. Це мережі, де відкривається можливість онлайн-спілкування одночасно з величезною кількістю людей, де відкривається можливість досить легко знайти знайому людину та познайомитись з такою людиною, яка найбільш відповідає твоїм інтересам та вподобанням. Мова йде насамперед про «ВКонтакте», «Коннект.ua» та «Однокласники.ru». Ці мережі виступають свого роду дисплеєм ідентичності кожної людини. З одного боку, можна викласти всю правду про себе. Можливість завантаження фотографій, розкриття власних інтересів, бажань, вподобань, думок та особистих записів робить людину абсолютно відкритою для оточуючих. Вона ніби відверто демонструє: я ось такий і не соромлюсь цього! З іншого боку, кожен бажаний може вигадати собі бажаний образ і оформлювати свою сторінку таким чином, як би йому найбільше хотілось, завантажуючи лише вигідну для нього інформацію про себе та приховуючи своє істинне Я. Окрім означених, до ресурсів подібного спрямування можна віднести сайти знайомств, створення фотоальбомів на різних порталах, форуми різних обговорень, соціальні мережі тощо. Сюди ж певною мірою можна віднести найпопулярніший портал серед людей будь-якого віку «Live Journal» («Живий Журнал») – портал для блогів та особистих щоденників. Хоча в нього є своя складність – знайти в ньому людину з реального життя досить важко (лишень за наданою адресою), натомість коло спілкування формується знову ж таки на основі особистих записів (постів), означених інтересів, фотографій тощо. Правдивість само-презентації тут залежить виключно від самої людини – чи писати відверті речі, чи «працювати на показуху» та створення бажаного, вигідного образу для привертання до себе уваги. Таким чином, означені Інтернет-ресурси демонструють Інтернет-спілкування для різних режимів. Вони можуть демонструвати та виступати як в ролі техніки створення ілюзії, так і в ролі джерела додаткової інформації про індивіда.

Особливу увагу в межах віртуального простору, як вже не одноразово згадувалось, привертають стосунки між чоловіками і жінками, і не лише через особливості формування та презентації власної гендерної ідентичності, а й через сам процес такої взаємодії та її результат. Віртуальні романи демонструють, що сучасні чоловіки та жінки не прагнуть до складних стосунків в реальному світі. Гендерний аналіз картини світу дозволяє зробити висновок про те, що віртуальний простір є психологічно вільною, комфортною зоною для реалізації релевантних характеристик: жінки віддають перевагу надійним, турботливим, вірним, розумним, розуміючим чоловікам, чоловіки – сексуальним, емоційно готовим до контакту, без завищених очікувань жінкам [18, с. 194-196]. І чоловіків, і жінок поєднує прагнення до спілкування, бажання уникнути самотності, причому у жінок спостерігаються більш витончені моделі спілкування, ніж у чоловіків. Це може бути натяк, блеф, мудрування, вигадування віртуального коханця, на якого можна посилатись у потрібну мить, мовчання, мовчазне спостереження за загальним потоком спілкування, а потім винесення якоїсь вдалої репліки, яка привертає загальну увагу.

Окреме значення у віртуальному просторі для ідентифікації людини є *нік-нейм*, чи *нік*. Нік, або по-іншому – псевдонім, користувача є своєрідною презентацією особистості у віртуальному просторі. Нік повинен бути унікальним, на що є кілька причин: по-перше, щоб виражати настрій самого користувача, по-друге, щоб під цим ім'ям не було більше ніякої іншої людини. Крім того, обираючи собі нік, людина намагається виразити свою власну сутність, намагається знову ж таки досягнути себе саму та свій оточуючий світ. Гендерні особливості вибору ніку визначаються відповідними рольовими стереотипами. При виборі ніку чоловіки та жінки продовжують певною мірою грати ролі реального життя. Жінки, частіше за все, не ховаються за просто вигаданою маскою, а намагаються ідентифікувати себе через певні образи. Крім того, нік може обиратись за асоціацією з якимось

соціальним статусом. В такому випадку завжди актуалізується його емотивна забарвленість. Чоловіки характеризують себе за зовнішніми даними, виражають за допомогою ніку самооцінку. Досить розповсюдженим також є вибір ніка за іменем, і тут чоловіки та жінки також відрізняються: жінки роблять акцент на красу ніку, чоловіки – на зручність та можливість найменування себе таким чином, наприклад, у колі друзів. Чоловіки також кладуть в основу ніку імена героїв книг та кінофільмів. Такі ніки обов'язково мають контекст, який є зрозумілим лише автору ніка, колу його друзів та друзів-користувачів. Чоловічі ніки, які акцентують увагу на внутрішньому стані його власника, частіше за все будуть мати в собі компонент самотності, натяк на загадковість. Таким чином, жіночі ніки більшою мірою демонструють високий ступінь рефлексивності, складні суб'єктивно-модальні відносини зі світом, а чоловічі – психологічну та мовну гру, апеляції до жіночої емоційності [18, с. 200]. Дані ознаки можуть варіювати в залежності від психологічних типів чоловіків та жінок, рівня їх освіченості, самооцінки та світобачення.

Отже, можна прийти до висновку, що спілкування осіб у віртуальному просторі, на відміну від реального життя, характеризується відкритістю, відсутністю гендерної чи якої-небудь ще дискримінації. В той же час легкість проникнення до віртуального простору приводить до «культурного серфінгу», коли мозаїчність спілкування та різних підходів до нього призводить до розмивання образу світу. Віртуальна реальність, крім того, володіє певними гендерними ознаками, серед яких: по-перше, розвиток опосередкованих форм людського спілкування, що мають на меті явне гендерне забарвлення; по-друге, реалізація у віртуальному просторі різних не затребуваних в реальному житті особистісних аспектів, можливість виходу з кризових ситуацій через спілкування в онлайн-режимі; по-третє, вироблення гендерних сценаріїв поведінки тощо. Істотно новою характеристикою віртуального простору, з його особливостями міжстатевої комунікації, є абсолютно новий етап в історії сексуальності, який, у свою чергу, формує новий етап у розвитку гендерних відносин. З іншого ж боку, кібер-простір готує для людини і абсолютно інші перспективи, які є менш райдужними. Кібер-простір відкриває для індивіда нову можливість – створення другої знакової реальності, яка має ознаки тілесності. З одного боку, віртуальна реальність дозволяє здійснити можливість виходу до простору чистої суб'єктивності та подолання матеріальної тілесності. З іншого боку, створення «віртуальних тіл» приводить до повної елімінації ідентичності індивідів, через те, що всі тіла в знаково-семіотичному просторі стають схожими, ототожненими, нерозрізненими. Індивід пред'являє себе як віртуальний об'єкт. Суб'єктивність людини стає об'єктивованою, в результаті чого може виникнути невизначеність людської ідентичності. Така невизначеність та нерозрізненість індивідів у віртуальному просторі може привести до можливості підміни віртуальної ідентичності, а також до її повного «стирання», в результаті чого індивід як віртуальна сутність втрачить своє існування, а зникаючи тут він втрачає можливість брати участь у більшості реальних соціальних відносин, стає ніби «невидимим», «позбавленим» ідентичності. Все це дійсно має місце в кібер-просторі, але згадувані вище особливості останнього (наприклад, та сама необхідність обов'язкового заповнення графі про стать на більшості ресурсів як однієї з базових характеристик презентації індивіда) говорять про те, що традиційний бінарний гендер переноситься у віртуальний простір комунікації як значуща риса ідентичності, що позначає «фізично» інакшого, тим самим зберігаючи в собі частину ідентифікаційної особливості гендерного дисплею людини.

Враховуючи зазначене, загальний погляд стосовно розуміння специфіки гендерної ідентичності доцільно проілюструвати такими положеннями. Гендерна ідентифікація розпочинається перш за все в реальному, повсякденному житті людини. Саме тут людина презентує свою ідентичність за допомогою власної поведінки, демонструючи її таким чином оточуючим. Але в кожному суспільстві існують традиційні уявлення про гендерну ідентичність людини, які певним чином тиснуть та впливають на процес формування гендерної ідентифікації людини. Традиційні уявлення про поведінку чоловіків та жінок формують відповідні стереотипні образи, які невід'ємно пов'язані з самою поведінкою. Два означені компоненти уявлення про гендерні відносини у суспільстві є взаємодоповнюючими. Але в результаті цивілізаційних змін в суспільстві почали формуватись абсолютно нові гендерні образи. Результатом цього є зміни в формуванні гендерної ідентичності, інакше сприйняття статями одна одної. Особливо яскраво побачити зміни процедури гендерної ідентифікації та зміну гендерного дисплею можна на прикладі молодіжних субкультур, які заслуговують на окрему увагу з точки зору проблематики гендерної ідентифікації. Вони демонструють яскраву палітру гендерних ідентичностей, які розповсюджуються на сучасне суспільство. Окреме місце в проблематиці гендерної ідентифікації також посідають представники різних сексуальних меншин, певною мірою навіть через те, що кількість останніх, і, відповідно, їх представників/представниць, з кожним роком все збільшується. І проблема зовсім не в модній тенденції, а в тому, що суспільство стало більш відкритим та більш терпимим до явища гомосексуалізму та інших суміжних із ним течій та проявів. Їм також притаманне власне бачення демонстрації своєї гендерної ідентичності, яке вони здійснюють за допомогою зовнішньої атрибутики, манери поведінки, створення особливого образу. Тобто, в сучасному суспільстві продукується велика кількість гендерних ідентичностей, які певною мірою починають руйнувати інститут звичної для всіх гетеросексуальності. Спостерігається зміна самого процесу вибору гендерної ідентичності – цей вибір здійснюється індивідом за його власним розсудом з метою отримання найбільшої вигоди для самого

себе. Гендерна ідентичність трансформується у відповідності до певних соціальних очікувань індивідів та соціальних вимог, що до них висуваються.

Висновки. 1. Концепція гендерної ідентичності Ірвінга Гофмана спрямована на осмислення засад соціальності засобом введення у науковий обіг понять «гендерний дисплей» та «стигма». 2. Дисплей людини – це поведінка індивіда, включаючи його зовнішність, яка інформує свідків його демонстрації, говорить їм щось важливе про його соціальну ідентичність, про його наміри та життєві плани, про те, як індивід ставиться до свідків демонстрації. 3. Дієвим засобом дослідження гендерної ідентичності є концепт стигми. Незважаючи на те, що цей концепт будувався попередньо не конкретно для аналізу гендерної ідентичності, запропоновані Гофманом характеристики стигматизованої особистості цілком доцільно перенести на проблемне поле гендерної ідентичності. Стигмою в такому разі може бути неправильна сексуальна орієнтація індивіда, «не чоловіча» чи «не жіноча» професія, якою може володіти той чи інший індивід, тобто все те, що буде виходити за межі «нормальності» «великого» суспільства. 4. В середовищі сучасних субкультур формуються нові соціальні практики формування та презентації гендерної ідентичності як у повсякденній соціальній реальності, так і в віртуальній реальності. Організація спеціалізованих соціологічних досліджень змісту даних соціальних практик сприятиме подальшому розвитку теоретико-методологічних засад сучасного гендерного аналізу.

Література: 1. Пламмер К. *Идентичность // Контексты современности-1: Актуальность проблемы общества и культуры в западной социальной теории: Хрестоматия / Сост. И Общ. Ред. С.А. Ерофеев. 2-е изд. Доп. И перераб. Казань: Изд-во Каз. Ун-та, 2000. – с. 121-124.* 2. Заковоротная М.В. *Идентичность человека / Социально-философские аспекты. Ростов-на-Дону, Издательство Северо-Кавказского научного центра высшей школы, 1999.-144с.*; 3. Малахов В.С. *Неудобства с идентичностью // Вопросы философии. 1998. - № 2. – с. 43-53.*; 4. Млинар З., Штебе Я. *Мобильность и идентификация в условиях открытости мира: теоретическая интерпретация и опыт Словении // Социологические исследования. - 2005. - № 4. – с. 33-42.*; 5. Клецина И.С. *Гендерный подход и равноправие в межличностных отношениях // Российские женщины и европейская культура : Материалы Пятой конф., посв. Теории и истории женск. Движения / Сост. и отв. ред. Г.А. Тишкин. - СПб.: С-П. философ. об-во, 2001., стр. 249-258.* ; 6. Луценко О. *Гендерный анализ конструктив буденної свідомості сучасної молоді / Філософсько-антропологічні судії 2001. Спецвипуск. – К.: Стилос, 2001. – с. 117-129.* ; 7. Горлач М.Г. *Гендерный аспект семейно-ролевого диссонанса // Социологические исследования. - 2002. - № 1. – с. 135-136.*; 8. Соколова О.В. *Существование пола на пределе: «нулевой пол» // Вестник Башкирского университета. Т. 13. - 2008. - №3. – с. 655-658.*; 9. Тюрина И.О. *Гендерные аспекты занятости и управления // Социологические исследования. – 2002. - № 11. – с. 135-141.*; 10. Гофман И. *Гендерный дисплей // Введение в гендерные исследования. Часть 2: Хрестоматия / Под ред. С.В. Жеребкина. – Харьков: ХЦГИ, 2001; СПб.: Алетейя, 2001. – с. 306-335.*; 11. Гофман И. *Стигма: заметки об управлении испорченной идентичностью. Часть 1. Стигма и социальная идентичность. Часть 2. Контроль над информацией и социальная идентичность (главы 3-6). Пер. М.С. Добряковой. E.Goffman. Stigma: Notes on the Management of Spoiled Identity. . N.Y.: Prentice-Hall, 1963. Chapters 1 and 2 (3-6). - <http://www.ecsocman.edu.ru/db/msg/41800.html>.* ; 12. Малес Л.В. *Гендерна сегрегація в процесі соціалізації // Філософсько-антропологічні судії 2001. Спецвипуск. – К.: Стилос, 2001. – с. 109-117.*; 13. Сидоренко Н. *Гендерні детермінанти в інформаційній площині України // Філософсько-антропологічні судії 2001. Спецвипуск. – К.: Стилос, 2001. – с. 197-210.* ; 14. Аникина В.Р. *Новый пол: мужчины в женских ролях // Studia culturae. Выпуск 3. Альманах кафедры философии культуры и культурологии и Центра изучения культуры философского факультета Санкт-Петербургского государственного университета. СПб.: Санкт-Петербургское философское общество, 2002. – с. 147-153.* ; 15. . *Компанцева Л.Ф. Кто ты, вебожитель? // Социолингвистика: XXI век / Луган. гос. пед. ун-т им. Т. Шевченко; Отв. ред.: Л.Н. Синельникова, Л.Ф. Компанцева, Г.А. Петровская. – Луганск: Знание, 2002. – с. 174-188.* ; 16. Кісь Оксана. *Моделі конструювання гендерної ідентичності жінки в сучасній Україні. «Часопис І». – 2003. - №27. – С.24-34*; 17. Шліпченко С. *До питання про гендерний вимір кібер-простору // Філософсько-антропологічні судії 2001. Спецвипуск. – К.: Стилос, 2001. – с. 89-96.* ; 18. *Компанцева Л.Ф. Гендерные признаки русского Интернета // Социолингвистика: XXI век / Луган. гос. пед. ун-т им. Т. Шевченко; Отв. ред.: Л.Н. Синельникова, Л.Ф. Компанцева, Г.А. Петровская. – Луганск: Знание, 2002. – с. 188-202.*